

Vrednote v prehodu XII. kot statistični pričevalci razcepljene identitete družbe v majhni, mladi demokraciji.

Niko Toš, ur., *Vrednote v prehodu XII. Slovenija v mednarodnih in medčasovnih primerjavah ISSP, ESS, EVS/WvS, SJM 1991–2018.*

Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, IDV in CJMMK, 2018

Na znanstvenih osnovah utemeljeno anketno merjenje javnomnenjskega utripa ljudi sega v leto 1936, ko je George Gallup razvil pionirsko tehniko anketnega merjenja zaznav ljudi, osnovano na metodologiji statističnega vzorčenja. Njegovo delo se je v nadaljnjih skoraj sto letih uporabljalo in nadgrajevalo za akademske, znanstvene in tudi zasebne podjetniške namene. Poleg strokovne javnosti sta tako moč in uporabnost anketnega javnomnenjskega raziskovanja nemudoma zajela tudi različne skupine uporabnikov teh podatkov, še prav posebej politične voditelje. Tako je npr. Franklin D. Roosevelt (1882–1945) kot prvi ameriški predsednik izsledke javnega mnenja uspešno uporabil kot pripomoček za pripravo svojih volilnih strategij in nadalje v vlogi predsednika države kot orodje pri izboru vsebin in načinov oblikovanja javnih politik. Še krepko pred Rooseveltom, ki je pri svojem delu že zasledoval rezultate strokovno podprtega javnomnenjskega raziskovanja, pa so težo poznavanju *vrednosti dobre volje ljudi* dajali številni aristokratski monarhi, med katerimi se kot najbolj 'osveščeni' v tem pogledu omenjajo vladarica Maria Antionetta (1755–1793), britanski kralj Jurij III. (1738–1820) in ruski car Nikolaj II. (1868–1918). V letih neposredno pred izbruhom francoske revolucije pa je pomembnost t. i. *zaupanja vlagateljev* poudarjal tudi francoski minister za finance Jacques Necker (1732–1804).¹

Ko imamo danes, leta 2019, v majhni in mladi postsocialistični evropski demokraciji v Sloveniji pred seboj knjigo z naslovom *Vrednote v prehodu XII. Slovenija v mednarodnih in medčasovnih primerjavah ISSP, ESS, EVS/WvS, SJM 1991–2018*, ne moremo mimo tega, da se spomnimo na hiter pa tudi pogosto usoden razcvet anketnega merjenja javnega mnenja v našem okolju – pa naj bo to v strokovnih ali pa političnih krogih. Slovenija kot del nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije pri dajanju pomembnosti merjenja utripa ljudi kljub enostrankarskemu političnemu sistemu (1945–1990) ni bila izjema. Prvo merjenje javnega mnenja, vse do danes poznano

¹ Več in podrobneje o tem Wolfgang Donsbach in Michael W. Traugott, ur., *The Sage Handbook of Public Opinion Research*. Sage, 2008.

pod imenom Slovensko javno mnenje (SJM), je leta 1968 pod okriljem CJMMK in Nika Toša, urednika recenzirane knjige, s strokovno metodološko dodelanim anketnim instrumentarijem sistematično zbiralo, obdelovalo in kasneje dokumentiralo nize podatkov o zaznavah zelo raznovrstnih razsežij družbenega, socialnega, gospodarskega in političnega razvoja v državi. Že v tedanjem obdobju je veljalo, da raziskava SJM ni bila zgolj politično-mnenjski projekt, temveč tudi temeljni družboslovno empirični projekt, ki se je uveljavil kot središče slovenskega empiričnega družboslovja (str. 11–23; CJMMK, 2019). Projekt SJM se je intenzivno vključeval v nekatere najpomembnejše mednarodne družboslovne anketne raziskave in s tem svojim podatkom dodajal neprecenljivo mednarodno primerjalno perspektivo, občasno so se pod 'blagovno znamko' SJM izvajali tudi projekti, ki so bili posvečeni specifičnim in v nekem obdobju družbeno ter politično aktualnim problemskim tematikam.²

Recenzirana knjiga, ki je dvanajsta v nizu uredniške zbirke »Vrednote v prehodu«, je (zgolj) en, a izjemno pomemben pričevalec obsežnega anketnega javnomnenjskega raziskovanja v Sloveniji v knjižni obliki. Iz nje ni razviden zgolj ogromen obseg dela, ki je bil v okviru projekta SJM opravljen v zadnjih 60 letih, ampak predvsem zelo poveden zapis (čeprav v številkah) o zaznavah, ocenah, 'temperaturi' družbe v različnih obdobjih – od življenja v času pod 'trdo' in 'mehkejšo' obliko totalitarnega socialističnega sistema do časa osamosvajanja države in prehoda v demokracijo, gradnje lastne državnosti, vstopanja v mednarodne integracije in končno zadnjega obdobja soočanja z aktualnimi svetovnimi izzivi prihodnjega družbenega razvoja in vloge demokratične države.

Vrednote v prehodu XII. po svojem uredniškem formatu ne odstopajo bistveno od predhodnih enajstih izdaj, ki so v zadnjih enajstih letih izhajale v sklopu knjižne zbirke »Vrednote v prehodu I.–XII., 1997–2018«. Vsaka od teh knjig sicer zajema statistične preglede izbranih javnomnenjskih raziskav v nekem obdobju, pri čemer pa prav zadnja na uredniško precizno izbran način po mednarodno primerjalnem in medčasovnem kriteriju prikazuje podobo Slovenije oz. slovenske javnosti v svetovnem merilu.³ Na neki način nam ta knjiga brez olepšav nastavlja ogledalo o nas samih – o tem, kako vidimo sebe in svojo vlogo v družbi in državi ter koliko, kaj in komu smo kot posamezniki in družba pripravljeni »dati« in »prejeti«.

Posredne odgovore na navedena vprašanja o naših podobah v knjigi nakazujejo že sklepi uvodne analitične študije profesorjev Nika Toša in Velja Rusa. Starosti in hkrati snovalca ter utemeljitelja povojne slovenske sociologije tako na podlagi medčasovnih mednarodnih podatkov in opirajoč se na spoznanja izbranih teoretikov (npr. Ingleharta, Kaaseja, Barnesa in Simona, Almonda in Verbe, Listhauga, Supeka) ugotavljata, da se sicer »Slovenija v kulturnem in vrednotnem prostoru Evrope umešča v njen zahodnoevropski del« (str. 106), vendar jo prav temeljno nezaupanje v institucije

2 Več o tem »Slovensko javno mnenje. Opis serije«, *ADP*, 2019, pridobljeno 11. 4. 2019, <https://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm/> in »SJM – E-gradiva«, *CJMMK*, 2019, pridobljeno 11. 4. 2019, <https://www.cjm.si/gradiva>.

3 V knjigi so povzeti rezultati domače SJM in številnih mednarodnih javnomnenjskih raziskav (npr. mednarodni družboslovni raziskovalni program ISSP, evropska družboslovna raziskava ESS, svetovna ter evropska raziskava vrednot WVS in EVS) v obdobjih od leta 1992 do 2012.

lastne države od takšne podobe hkrati tudi bistveno odmika in umešča v družčino mladih postkomunističnih demokracij. Nadalje v knjigi objavljeni podatki, ki odražajo naš pogled na zdravje in zdravstveno varstvo, dojemanje družine in spreminjajočih se spolnih vlog, na narodno identiteto, delo, našo vlogo kot državljana in odnos do države, socialnih omrežij, prostora, okolja in uporabe novih informacijskih tehnologij, dodatno potrjujejo in utrjujejo zaznano politično identitetno razcepljenost. Želji imeti močno interventno državo, ki bo poskrbela za večino naših problemov, ne sledi zaupanje v njene institucije (str. 523–595), ampak visoka stopnja spreminjajočih se volilnih in strankarskih preferenc ter prepričanje, da je na koncu vedno najbolje, da se zanesemo sami nase in na svoje najbližje (str. 595–613). Temu lahko ne nazadnje dodamo tudi rezultate respondentov o pasivnem razumevanju njihove vloge državljana in nepripravljenosti za politično participacijo pa tudi padajoči narodni identiteti (str. 269–423).

Na podlagi v knjigi objavljenega pregleda statističnih rezultatov ter (post)modernizacijskih teorij družbe razcepljeno identiteto slovenske družbe prepoznamo tudi na vrednotno-simbolni ravni. Ta se kaže v zgodovinski in ideološki ujetosti nekaterih skupin družbe v času druge svetovne vojne, povojnih političnih razmerah enostrankarskega socialističnega režima, a hkrati današnji težnji po razvoju, stabilnosti, varnosti, spoštovanju človekovih pravic, česar seveda ni mogoče doseči brez (samo)očiščenja lastnih bremen preteklosti. Z drugimi besedami, kot ugotavljata tudi prof. Rus in urednik sam, opisana podoba, utemeljena na statistično konsistentni signifikanci, kaže na sindrome »statistično učinkovite diskriminacije vrednotne usmeritve posameznih respondentov« (str. 87).

Vse pokazano in še mnogo več številka v pričujoči knjigi nam vsem skupaj upravičeno zaskrbljeno zastavlja vprašanje: pri kom ali kje je v naši sicer mladi demokraciji z zelo mlado državniško izkušnjo problem. Pri vladajočih ali vladanih? V razcepljeni identiteti družbe ali države? Morebiti pri obeh?

Čeprav knjiga na to dilemo ne odgovarja, bralcu na več kot 1000 straneh ponuja bogato podatkovno pomoč za nadaljnje premisleke in analize. Lahko bi rekli, da nam knjiga na neki način ponuja samo sebe – brez vnaprejšnjih ocen in zaključkov, ampak s 'surovo' statistiko ter konciznimi, kratkimi in jedrnatimi vprašalniki.

Malo je primerov po svetu, kjer bi lahko predvsem v aktualnem času elektronskih in računalniških zapisov beležili objavo izbranih statističnih podatkov v knjižni obliki. V tem pogledu je cela izdaja knjižne zbirke Vrednote v prehodu prej izjema kot pravilo, a z vidika ohranjanja in nadaljnje graditve lastne identitete za majhen narod s še vedno svežo novo državniško demokratično izkušnjo zelo pozitivna in pomembna izjema. Prav tako knjižna oblika v današnjem času tudi informacijsko (in v primeru statističnih obdelav podatkov tudi računalniško-programsko) slabše pismenemu bralstvu omogoča sledenje aktualnim vsebinam in s tem na neki poseben način zagotavlja enakost zainteresiranim skupinam bralcev pri pridobivanju ali seznanjanju z informacijami. Že samo s tega vidika, če ne tudi vseh drugih navedenih, knjižna izdaja takega formata uživa vso družbeno legitimnost in upravičenost izdaje.

Knjiga *Vrednote v prehodu XII.* kljub svojemu neobičajnemu formatu v obliki knjižne izdaje zaradi vsega navedenega predstavlja neprecenljivo dodano vrednost za knjižne police splošne in družbeno osveščene javnosti in za zgodovinske, narodnokulturne in predvsem izobraževalne ter akademske in raziskovalne kroge. Vsekakor knjiga sodi tudi na delovne mize osveščenih in v javni interes ter razvoj usmerjenih političnih odločevalcev, njihovih svetovalcev pa tudi ustvarjalcev medijskega prostora. Ne gre namreč pozabiti, da lahko 'branje' podatkov poleg zgodovinske napovedi v sebi nosi tudi »preroško« napoved šele nastajajočih prihodnjih izzivov družbe in države. Ti se že danes skozi XII. knjigo *Vrednot v prehodu* nesporno kažejo v strahotno zaskrbljujoči demografski sliki naše starajoče se in vedno bolj od države odtujene družbe, v kateri se niso vpeljali prepotrebni reformni modeli prihodnje socialne, k novim tehnologijam usmerjene in okoljsko čuječe skupnosti.⁴

Čestitke uredniku knjige, prof. dr. Niku Tošu, številnemu raziskovalnemu in analitičnemu timu, ki s svojim delom vrsto let zagotavlja izvajanje, obdelave in končno tudi objavo javnomnenjskih podatkov (kazalo knjige, str. 11–23; CJMMK, 2019), pa tudi razsvetljenim financerjem, ki prepoznavajo vsakokratno pomembnost finančne podpore takšnega projekta za našo državo. S še to zadnjo objavo je ekipa SJM dokončno poslala 'žogico' na stran premisleka in odziva družbe ter politike.

Simona Kustec

4 Da napovedovalna moč podatkov in knjige ni iz trte izvita, pa potrjuje tudi izkušnja objave devete knjige v zbirki, ki je bila z izjemo vseh ostalih edina specifično osredotočena na vsebine migracij Slovencev (1973–1987) ter socialno strukturo jugoslovanske družbe (1983–1987) – torej na dva ključna, medsebojno povezana, a pogosto izključujoča se družbena fenomena, ki sta ob bok velikega migrantskega vala po t. i. balkanski poti leta 2015 v Sloveniji pokazala na medsebojno konflikten in zadržan odnos v zaznavah različnih družbenih skupin do migracij in migrantov. Prav poudarjena objava se v luči recenzirane, dvanajste knjige v knjižni zbirki zdi še prav posebej povedna in pomembna, saj razgrinja kompleksen in pogosto s podatki težko pojasnljiv značaj strukture slovenske družbe in tudi političnih usmeritev ter odločitev.